

ОГЛЯД РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

OVERVIEW OF IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION

Щороку з'являються нові технології, які використовуються в усіх сферах діяльності людини. Але питання доступності освіти досі є актуальним, адже у деяких країнах світу не всі діти можуть отримувати освіту з різних причин (за станом здоров'я, неможливості фізично дістатися до закладу освіти, з етнічних питань, не всі національні меншини прагнуть отримувати освіту тощо). Наразі питання інклюзивної освіти є доречним й для України, адже кожного дня Україну атакують ракети та шахеди, від яких страждають дорослі й діти. Але незважаючи на складні воєнні умови, кожна дитина та людина заслуговує на отримання освіти. Тому необхідним стає розвиток освіти без меж для кожної особистості. Важливу увагу у цьому питанні відіграє підготовка фахівців до роботи з інклюзивністю, уважаємо, що всі освітяни (особливо вихователі, учителі, викладачі) повинні мати знання, навички і вміння з інклюзивної освіти. Адже правильно вибрані форми, методи і засоби навчання спроможні полегшити процес навчання для дітей та людей з інклюзивністю.

У статті описано поняття «інклюзивна освіта», «інклюзивне освітнє середовище», «особа з особливими освітніми потребами», «безбар'єрне навчальне середовище» тощо. Визначено поняття «інклюзивна освіта» як освіта без меж і бар'єрів для кожної дитини або людини, незважаючи на певні існуючі стандарти, визначені суспільством у дитини або людини (не завжди правильно визначені стандарти, адже кожна особистість є унікальною); поняття «інклюзивне освітнє середовище» – як середовище, у якому дитина або людина може отримувати освіту без перешкод. Розглянуто реалізацію інклюзивної освіти в Україні. Описано існуючі пропозиції українських та іноземних учених (нідерландських, великобританських, французьких, канадських, польських, ірландських, болгарських, колумбійських та інші вчених) щодо інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, особа з особливими освітніми потребами, інклюзивне освітнє

середовище, безбар'єрне навчальне середовище, війна.

Every year, new technologies appear that are used in all spheres of human activity. But the issue of access to education is still relevant, because in some countries of the world, not all children can receive education for various reasons (due to health, inability to physically reach an educational institution, ethnic issues, not all national minorities seek to receive education, etc.). At present, the issue of inclusive education is relevant for Ukraine as well, because every day Ukraine is attacked by rockets and missiles, from which adults and children suffer. But despite the difficult wartime conditions, every child and person deserves an education. Therefore, it becomes necessary to develop education without borders for every individual. Training of specialists to work with inclusiveness plays an important role in this issue, we believe that all educators (especially educators, teachers, lecturers) should have knowledge, skills and abilities in inclusive education. After all, correctly chosen forms, methods and means of learning can facilitate the learning process for children and people with inclusiveness.

The article describes the concepts of "inclusive education", "inclusive educational environment", "person with special educational needs", "barrier-free educational environment", etc. The concept of "inclusive education" is defined as education without limits and barriers for each child or person, despite certain existing standards determined by society for a child or person (the standards are not always correctly defined, because each person is unique); the concept of "inclusive educational environment" – as an environment in which a child or person can receive education without obstacles. The implementation of inclusive education in Ukraine is considered. The existing propositions of Ukrainian and foreign scientists (Dutch, British, French, Canadian, Polish, Irish, Bulgarian, Colombian and other scientists) regarding inclusive education are described.

Key words: inclusion, inclusive education, inclusive learning, person with special educational needs, inclusive educational environment, barrier-free learning environment, war.

УДК 376.004

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.10>

Дущенко О.С.,

канд. пед. наук,

ст. викладачка кафедри математики, інформатики та інформаційної діяльності

Ізмаїльського державного гуманітарного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Складно уявити сучасне суспільство без доступу до освіти, особливо коли технології так інтенсивно розвиваються та використовуються у всіх сферах людської діяльності. Але, на жаль, за даними 2023 року «у всьому світі близько 150 мільйонів дітей живуть з обмеженими можливостями» [1]. Натомість в Україні через війну кількість людей, які отримують поранення, а відповідно й певні обмеження, зростає з кожним днем, і, на жаль, дітей це також стосується. Свідченням є літні події в столиці України – Києві: потрапляння ракети до Національної дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» (8 липня 2024 року); масові атаки України ракетами і шахедми тощо. Відповідно вихователям, учителям і викладачам необхідно

бути готовими до будь-яких ситуацій і реалізувати якісно свої професійні обов'язки, у тому числі й під час війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Учені досліджують інклюзивну освіту, так, А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко вивчають проблему інклюзії для педагогів; О.Д. Ветрова аналізує сутність та особливості інклюзивної освіти; Г.В. Лопуга розглядає реалізацію інклюзивної освіти у закладах загальної середньої освіти; С.А. Дрібас вивчає особливості використання арт-терапії в інклюзивній освіті; Л.Л. Фамілярська досліджує цифрові інструменти для розбудови інклюзивного освітнього середовища; Н.М. Кушнар'ова, М.В. Гуляй розглядають

особливості проведення уроків інформатики для учнів з особливими освітніми потребами та ін. Але виникає питання як реалізується інклюзивна освіта і які існують пропозиції вчених до інклюзивної освіти як в Україні, так і у світі.

Мета статті. Поставимо за мету проаналізувати поняття «інклюзивна освіта» та визначити пропозиції українських та іноземних учених до реалізації інклюзивної освіти. Виділимо такі завдання стаття: проаналізувати визначення вченими основних понять досліджуваної проблеми, запропонувати власне бачення визначень основних понять, проаналізувати нормативно-правову базу щодо інклюзивного навчання в Україні, дослідити думки українських та іноземних учених щодо реалізації інклюзивного навчання, виділити та схарактеризувати переваги інклюзивної освіти, описати використання інформаційно-комунікаційних технологій при реалізації інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Спочатку проаналізуємо поняття «інклюзія», «інклюзивне навчання», «інклюзивна освіта», «особа з особливими освітніми потребами», «інклюзивне освітнє середовище». Так, на вебсайті Урядового порталу України поняття «інклюзія» тлумачиться як «процес збільшення ступеня участі усіх громадян у соціумі, у тому числі людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (люди похилого віку, вагітні жінки тощо)» [2].

На сторінці вебсайту Міністерства освіти та науки України «інклюзивне навчання» визначається як «система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» [3]. Поняття «особа з особливими освітніми потребами» – як «особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» [3].

До речі, виділяють такі «підходи до розуміння сутності особливих освітніх потреб: медичний та соціальний» [4, с. 21]. Медичний передбачає «порушення у розвитку чи стану здоров'я дитини», а соціальний – «бар'єри у зовнішньому середовищі, яке оточує особу» [4, с. 21]. Під бар'єрами тут мається на увазі ставлення людей, архітектурні, організаційні, інформаційні бар'єри тощо.

Поняття «інклюзивне освітнє середовище» пояснюється як «сукупність умов, способів і засобів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей» [3].

У свою чергу, учені так розуміють поняття «інклюзивна освіта»:

– «особлива система освітніх послуг, яка має на меті забезпечити рівні можливості доступу для отримання освіти кожною дитиною, незалежно від

її особливих можливостей, психофізичного розвитку та індивідуальних потреб» (О.Д. Ветрова) [5, с. 46];

– «освітня технологія, яка передбачає навчання й виховання дітей з особливими потребами у звичайному навчально-виховному закладі, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності навчального процесу» (О.Т. Смук, Ж.І. Милан, Т.М. Мачабелі) [6, с. 131];

– «процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти для всіх із позиції адаптації до різноманітних потреб усіх дітей, що забезпечує доступність освіти для дітей з особливими потребами» (Г.В. Лопуга, В.М. Решетилова, Ю.М. Михайленко, М.К. Присяжна) [7, с. 88];

– «пом'якшення або усунення бар'єрів для доступу, участі та успіху в освіті для всіх дітей і молоді» (Roger Slee) [8].

Отже, уважаємо, що «інклюзивна освіта» це освіта без меж і бар'єрів для кожної дитини або людини, незважаючи на певні існуючі стандарти, визначені суспільством у дитини або людини (не завжди правильно визначені стандарти, адже кожна особистість є унікальною). Відповідно «інклюзивне освітнє середовище» це середовище, у якому дитина або людина може отримувати освіту без перешкод.

А «інклюзивне навчання» розглядається як «спеціально організована робота педагогів із забезпеченням взаємодії звичайних дітей з обмеженими можливостями у просторі загальноосвітнього навчального закладу» (Г.В. Лопуга, В.М. Решетилова, Ю.М. Михайленко, М.К. Присяжна) [7, с. 89].

На думку нідерландських учених (Tisja Korthals Altes, Martijn Willemse, Sui Lin Goei, Melanie Ehren), інклюзивне навчальне середовище «стосується простору, де відбувається навчання (інструменти, культура та організація), де кожен учень має рівні освітні можливості» [9].

Українські вчені (А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко) інтерпретують поняття «безбар'єрне навчальне середовище» як «сукупність зовнішніх умов, окремих чинників, а також соціальних об'єктів, що забезпечують успішний освітній процес; система впливів і специфічних умов формування особистості учнів, і конкретних можливостей для її найповнішого розвитку, які обумовлені соціальним і предметно-просторовим оточенням» [10, с. 60].

Розглянемо як в Україні відбувається реалізація інклюзивної освіти. 23 травня 2017 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг [11, с. 25]. Заклади вищої освіти України готують фахівців з інклюзивної освіти.

Наприклад, Ізмаїльський державний гуманітарний університет здійснює підготовку бакалаврів зі спеціальності 016 Спеціальна освіта (Логопедія) Інклюзивна освіта, окрім цього здобувачі вищої освіти мають можливість обрати дисципліни вільного вибору з інклюзивної освіти, такі як: Соціалізація особистості в системі інклюзивної освіти, Арт-терапія в інклюзивній освіті, Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей з мовленнєвими порушеннями, Командна взаємодія в інклюзивній освіті, Компетентнісний підхід в інклюзивній освіті, Організація дозвілля школярів в умовах інклюзивного навчання, Педагогічний супровід дітей з обмеженими можливостями здоров'я в інклюзивному середовищі, Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі тощо [12]. В університеті реалізується проєкт «Створення навчального центру інклюзивної освіти в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті».

Відповідно до Закону України «Про освіту»; «діти з особливими потребами можуть перебувати до семи (восьми) років у спеціальних закладах дошкільної освіти (групах) та інклюзивних групах дошкільної освіти» [13]. У статті 20 Закону України «Про освіту» зазначено, що «у разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків заклад освіти утворює інклюзивний клас та/або групу в обов'язковому порядку»; заклади освіти зобов'язані створити умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до необхідних потреб осіб; заклад освіти надає психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, допоміжні засоби навчання тощо [13].

Від 7 червня 2024 року набрала чинності Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року, розроблена Міністерством освіти та науки України. Метою стратегії є «забезпечення доступу до якісної освіти кожній особі з урахуванням індивідуальних потреб та можливостей, із створенням умов для розвитку її потенціалу» [14]. Національна стратегія містить два етапи своєї реалізації: перший етап (2024–2026 роки) і другий етап (2027–2029 роки). Перший етап передбачає: удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення закладів освіти різноманітними ресурсами, підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників щодо питань інклюзивної освіти, створення безпечного освітнього середовища тощо. Другий етап передбачає: удосконалення державної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, удосконалення програм професійної перепідготовки осіб з особливими освітніми потребами, у тому числі ветеранів війни, визначення напрямів розвитку інклюзивної освіти на 2030–2040 роки [14].

У Методичних рекомендаціях з оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими

освітніми потребами зазначено, що важливу роль у формуванні мотивації до навчання учнів з особливими освітніми потребами відіграє використання колективної форми роботи, роботи у групах. «Робота у групі й комунікація з однолітками формують інтерес до навчальної діяльності та розуміння її цінності. Групова робота передбачає обговорення, постановку питань, надання зворотного зв'язку тощо. Це сприяє соціальній і навчальній активності учнів» [15, с. 23].

Розглянемо пропозиції українських учених щодо реалізації інклюзивної освіти. Особливе значення для реалізації інклюзивної освіти мають сучасні технології. Так, учена Л.Л. Фамільярська підкреслює важливість цифрових технологій у комунікації дітей, зокрема створенні онлайн інклюзивної спільноти. Створення такої спільноти забезпечить «створення єдиного тематичного інфопростору, обмін досвідом, підтримку, формальне та неформальне спілкування, мінімізує бар'єри, заохочує до співпраці, поваги та взаєморозуміння» [16, с. 153].

До речі, проєкт «Оновлена інформатика – ІТ-студії» розрахований на використання учнями з особливими освітніми потребами, а саме: «учасники освітнього процесу можуть регулювати час, місце, темп навчання, що дає змогу врахувати особливі освітні потреби різних учнів» [17].

Наприклад, учені (Н.М. Кушнарєва, М.В. Гуляй) зазначають, що в навчально-реабілітаційних центрах України для проведення уроків інформатики характерним є використанням комп'ютерних клавіш з необхідним апаратним, програмним і методичним забезпеченням відповідно до освітніх потреб дітей, так як практичні навички повільніше розвиваються у дітей [18, с. 123]. На думку А.А. Колупаєвої, О.М. Таранченко, «інформаційно-комп'ютерні технології» дозволяють долати комунікативні бар'єри, сприяють оптимізації освітнього процесу, допомагають у використанні різнопланової наочності» [10, с. 192].

Але існують такі моменти, які необхідно уникати при реалізації інклюзивної освіти. Так, учені (Г.В. Лопуга, В.М. Решетилова, Ю.М. Михайленко, М.К. Присяжна) виділяють ситуації, які необхідно уникати під час уроків: пояснення завдань у лекційній формі, тривале пояснення навчального матеріалу, стресових ситуацій при оцінюванні, надмірної зосередженості при читанні, неактивності учнів на уроці тощо [7, с. 93]. Таким чином, атмосфера на уроці повинна бути дружньою, учні не повинні боятися вчителя чи боятися висловити свої припущення (відповіді) на поставлені питання, учитель повинен спрямовувати учнів на отримання результатів на уроці.

С.А. Дрібас зазначає, що для дітей з підвищеною тривожністю, почуттям самотності, низьким рівнем стресостійкості, почуттям страхів і фобій корисним є використання арт-терапевтичних

технологій. Такі технології можна застосовувати на заняттях з мистецтва або на заняттях фахових дисциплін, як індивідуальних, так і групових заняттях [19, с. 102].

На думку вчених (Р.П. Шерстюк, І.І. Стойко, В.А. Паляниця), у закладі вищої освіти необхідним є створення індивідуальних навчальних планів, комбінуючи очну, дистанційну і дуальну освіти для створення безбар'єрності та реалізації інклюзивної освіти в Україні [20, с. 366]. Н.В. Андрущенко також підкреслює, що «метою освітніх організацій сьогодні є створення безбар'єрного освітнього середовища, модернізація впорядкованої системи дій, виконання яких гарантує досягнення педагогічних цілей» [21, с. 626].

Розглянемо пропозиції іноземних учених щодо інклюзивної освіти. Узагалі, на думку колумбійських учених (Rafael Quintero, Leidy Pertuz, Jenifer Mosalvo, Eric Amador, Ivan Portnoy, Monica Acuña-Rodríguez, Alejandro Cordova), інклюзивність це «основоположний принцип освіти в усьому світі, оскільки вона сприяє загальному добробуту студентів, викладачів та інших сторін в освітньому секторі» [22].

Закордонні вчені (Aravindi Samarakkody, Anuradha C.Senanayake, Chamindi Malalgoda, Dilanthi Amaratunga, Richard Haigh, Champika Liyanage, Mo Hamza, Artūras Kaklauskas, Rajib Shaw) зазначають, що «майбутня освіта повинна сприяти інклюзивному та шанобливому навчальному середовищу для вирішення нових викликів, таких як цифрова нерівність і концентрація влади»; «онлайн-середовище працює найкраще, коли воно науково розроблене для потрібної аудиторії, правильної предметної області та правильного поєднання» [23]. Дослідники вважають, що «через COVID-19 інклюзивне онлайн-навчання зі зменшенням ризику катастроф має важливе значення» і виділяють такі ключові підходи онлайн-навчання в освіті зі зменшенням ризику: «тільки синхронне навчання, тільки асинхронне навчання, перевернуті онлайн-класи, змішане навчання, масові відкриті онлайн-курси» [23].

Великобританський учений Mel Ainscow називає декілька причин інклюзивних шкіл: «освітнє обґрунтування: вимога до інклюзивних шкіл навчати всіх дітей разом означає, що вони повинні розвивати методи навчання, які відповідають індивідуальним відмінностям, і отже, приносять користь усім дітям; соціальне обґрунтування: інклюзивні школи здатні змінити ставлення до відмінностей, навчаючи всіх дітей разом, і створюють основу для справедливого та недискримінаційного суспільства; економічне обґрунтування: швидше за все, буде дешевше заснувати та утримувати школи, у яких навчаються всі діти разом, ніж створювати складну систему різних типів шкіл, що спеціалізуються на окремих групах дітей» [24].

Французькі вчені (Françoise Guillemot, Florence Lacroix, Isabelle Nocus) у своєму дослідженні виділяють такі основні моменти щодо інклюзивної освіти: «ставлення вчителів до інклюзивної освіти в цілому позитивне; ставлення вчителів є більш сприятливим, коли індекс людського розвитку країни вищий і пов'язаний, зокрема, з очікуваними роками навчання; учителі-дефектологи більш прихильні до інклюзивної освіти, ніж звичайні» [25].

Учені (Sheila Kusuma Wardani Amnesti, Jundiani, Siti Zulaichah, Mohd Sahid Mohd Noh, Lailatul Fitriyah) провели дослідження, у якому з'ясували, що «університети Сінгапуру мають найвищий відсоток закладів, орієнтованих на людей з обмеженими можливостями, приблизно 60% коледжів мають спеціалізовані відділи обслуговування людей з обмеженими можливостями». У США цей показник складає 4,7%, в Індонезії – 1,48% [26, с. 412].

Канадські вчені (Deanna C. Friesen, Unnati Shory, Chastine Lamoureux) проводили дослідження серед учителів початкових класів в інклюзивній освіті «чи переконання вчителів щодо викладання та навчання та їхні переконання щодо їх власної самоефективності викладання передбачають професійне вигорання» і отримали такі результати: «що у той час як самоефективність була пов'язана з меншим вигоранням, більші переконання, контрольовані вчителем, підкреслення оцінок і утримання поглядів на сутність (тобто переконання, що здатність до навчання є фіксованою), були пов'язані з вищими показниками вигорання» і «учителі, які мали як вищу самоефективність, так і схвалювали підходи, орієнтовані на учня, повідомили про менше вигорання» [27].

Польські вчені (Grzegorz Szumski, Joanna Smogorzewska, Paweł Grygiel) зазначають, що «студенти без інвалідності, які навчаються в інклюзивному середовищі, мають значно краще ставлення до людей з інвалідністю, ніж їхні однолітки у традиційних класах» [28]. Провівши дослідження, учені дійшли до таких висновків: існує «необхідність запобігання невідповідного відбору учнів без інвалідності до інклюзивних класів; поширеною є тенденція зараховувати до шкільних класів учнів з обмеженими можливостями, які мають нижчу середню успішність»; «учителі загальноосвітньої та спеціальної освіти повинні виявляти учнів з більш розвинутою моральною ідентичністю та залучати таких учнів до програм підтримки соціальної інтеграції учнів з обмеженими можливостями»; необхідним є «поширення ефективних стратегій морального виховання у школах» [28].

Ірландські та болгарські вчені (Geraldine Scanlon, Snezhana Radeva, Vasiliki Pitsia, Conor Maguire, Silvia Nikolaeva), вивчаючи ставлення вихователів

болгарських дитячих садків (кількість яких становила 922 вихователя) до інклюзивної освіти, дійшли висновку, що «вихователі готові адаптувати свою поведінку для сприяння інклюзії у своїй групі, незважаючи на те, що вони не дуже позитивно ставляться до інклюзії. Навчання, пов'язане з інклюзією, яке має вирішальне значення для вихователів, щоб відповідати вимогам реформ, було надійним, позитивним предиктором ставлення вихователів у всіх трьох вимірах: когнітивний, афективний та поведінковий» [29].

Австралійські та малайзійські вчені (Christopher Boyle, Chris Barell, Kelly-Ann Allen, Long She) також досліджували ставлення вчителів до інклюзивної освіти. Так, за результатами дослідження австралійські вчителі початкової школи мають більш позитивне ставлення до інклюзивної освіти, ніж учителі середньої школи. Навіть після навчання вчителів з інклюзивної освіти, ставлення вчителів початкової школи до інклюзивної школи покращилось на відміну від учителів середньої школи [31].

Натомість інші австралійські вчені (Stuart Woodcock, Umesh Sharma, Pearl Subban, Elizabeth Hitches) підкреслюють, що вчителі з високою ефективністю «зосереджуються на успіхах учнів, доступності та формуванні впевненості», а вчителі з низькою ефективністю «зосереджені на управлінні поведінкою, регулярно спостерігаючи за відмінностями між учнями» [32].

На нашу думку, вихователі, учителі, викладачі, у першу чергу, повинні бачити перед собою дитину зі своїми здібностями та допомагати розвивати їх, адже кожна особистість є унікальною та здатною змінити світ на краще.

Отже, бачимо, що досвід український та іноземних учених є корисним для розуміння значення інклюзивної освіти. Питання інклюзивності освіти постійно знаходиться у полі зору вивчення вченими. Учені підкреслюють важливість знань про інклюзивність. До речі, до переваг інклюзивного навчання відносяться: усунення бар'єрів в освіті та підтримці дітей з особливими освітніми потребами; більша залученість батьків до освітнього процесу; збільшення соціалізації та розвитку дітей; покращення комунікації з іншими дітьми; створення спокійного прийняття дітей іншими людьми [3]. А для вчителів виділяють такі переваги інклюзивного навчання: розвиток нових компетентностей: «знання, різноманітні методики навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, отримують новий досвід роботи в інклюзивному середовищі»; налагодження співпраці між працівниками у закладі освіти, застосування командного підходу в освітньому процесі; отримання методичної і консультативної допомоги від фахівців інклюзивно-ресурсного центру тощо [4, с. 14–15].

Спираючись на проаналізовані наукові праці, ми можемо виділити такі переваги інклюзивної освіти:

- можливість отримання освіти та у подальшому професії (особливо в умовах війни, діти війни можуть здобувати освіту, ветерани війни можуть здобути освіту (нову спеціальність));
- створення інклюзивно-ресурсних центрів;
- створення умов у закладах освіти для осіб з особливими освітніми потребами;
- підготовка фахівців до роботи з особами з особливими освітніми потребами (отримання спеціальності з інклюзивної освіти у закладах вищої освіти, проходження курсів, тренінгів з інклюзивної освіти працівниками освіти тощо);
- використання зарубіжного досвіду українськими фахівцями;
- інтеграція осіб з особливими освітніми потребами у звичайні заклади освіти з метою полегшення життя у суспільстві;
- можливість особам з особливими освітніми потребами продовжувати освіту закордоном;
- активне долучення батьків до навчання учнів (проведення зустрічей батьків, психологів, логопедів, учителів та інших фахівців з інклюзивної освіти);
- збільшення уваги держави і вчених до питань інклюзивної освіти;
- формування толерантного відношення учасників освітнього процесу до осіб з особливими освітніми потребами тощо.

Для створення якісного інклюзивного освітнього простору необхідним є використання сучасних технологій. Опишемо як можна використовувати інформаційно-комунікаційні технології при реалізації інклюзивної освіти:

- проходження дистанційно освітянами і батьками курсів підвищення кваліфікації, наприклад таких: «Робота вчителя початкових класів із дітьми з особливими освітніми потребами» (EdEra і громадська організація «Смарт освіта»), «Вступ до раннього втручання» (EdEra), «Навчаємося з радістю. Практична математика» (EdEra), «Школа для всіх» (EdEra), «Як навчати супергероїв?» (EdEra), «Участь батьків у організації інклюзивного навчання» (EdEra), «Освіта для всіх: різноманітність, інклюзія та фізичний розвиток» (Prometheus), «Захист прав людей з інвалідністю» (Prometheus), «Домедична допомога» (EdEra і громадська організація «Смарт освіта») тощо; вебінарів з інклюзивної освіти на різноманітних платформах, наприклад таких: «Путівник з організації інклюзивного навчання в закладах освіти: алгоритм дій для педагогів і батьків» (На Урок), «Організація освітнього процесу для осіб із ООП у новому навчальному році: плани, перспективи та стратегії» (На Урок), «Інклюзивне навчання: шлях до рівності та виклики в сучасній освіті» (На Урок), «Особливий старт: як підготувати дітей з порушеннями зору до 1 класу НУШ» (На Урок), «Розвиток зв'язного мовлення та словникового

запасу у дітей із ЗНМ засобами музикотерапії» (На Урок), «Інклюзія: перехід між рівнями освіти» (Всеосвіта), «Практичний кейс «Літо з користю – поповнення інклюзивної дидактики» (Всеосвіта), «Індивідуалізація навчання дітей з ООП: створюємо інноваційні дидактичні матеріали на літню тематику» (Всеосвіта), «Вправи для профілактики негативних емоційних станів та поведінки у дітей з ООП» (Всеосвіта), «Інклюзивна практика реалізації навчальної та корекційної роботи у закладах освіти» (Всеосвіта) тощо;

– використання інформаційно-комунікаційних технологій при дистанційній освіті, наприклад навчальних платформ: Zoom, Google Classroom, Google Meet, Moodle тощо для проведення уроків і занять;

– використання інформаційно-комунікаційних технологій безпосередньо на уроках і заняттях при створенні і демонстрації мультимедійних презентацій: Microsoft PowerPoint, Google Презентації, Prezi, Canva, Gamma.app, Sendsteps (останні три приклади містять технології штучного інтелекту) тощо;

– створення навчального матеріалу (роздаткового матеріалу, відеороликів, практичних завдань, тестових завдань), використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, наприклад: Microsoft Word, Google Документи для створення схем, Easelly, Canva, Piktochart, Infogram для створення інфографіки із штучним інтелектом, Canva, Sony Vegas Pro, Movavi для створення відеороликів, Microsoft Word, Google Документи, ChatGPT (технологія штучного інтелекту) для створення практичних завдань, Google Forms, Moodle, ChatGPT для створення тестових завдань тощо;

– виконання різноманітних завдань, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, наприклад: Microsoft Word, Microsoft PowerPoint, Microsoft Excel, Microsoft Access, Google Docs, ChatGPT тощо;

– використання спеціальних програмних засобів навчання для закладів загальної середньої освіти, рекомендованих Міністерством освіти і науки України [30]: інтерактивної підлоги (призначений для демонстрації зображень, створюючи ігрове середовище), комп'ютерні логопедичні програми для корекційної роботи (призначені для корекції мовлення у дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, збагачення словникового запасу, формування звуковимови тощо), комп'ютерні логопедичні тренажери для закріплення правильної вимови (призначені для корекції вимови), комп'ютерний слухо-мовленнєвий комплекс (призначений для корекції слуху і мовлення, може застосовуватися на індивідуальних та фронтальних заняттях), спеціалізо-

вані комп'ютерні програми для розвитку зорових функцій, формування просторово-орієнтованих навичок (призначені для корекції короткозорості, косоокості, стимуляції зорового сприймання тощо), комп'ютерні програми навчального призначення (призначені для розвитку мислення, мовлення (збагачення словникового запасу, вивчення кольорів, властивостей об'єктів тощо) тощо [30];

– використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах вищої освіти з інклюзивністю, наприклад: Microsoft SharePoint можна використовувати при створенні вебсайтів для використання людьми з особливими потребами, зокрема можна до зображень додати текст заміщення для прослуховування зображень з невізуальних екранів, можна додати потрібні шрифти і кольори для забезпечення інклюзивності вебсайту, переходи між елементами вебсторінки можна забезпечити натисненням клавіш і виконанням команд лише з клавіатури, без використання комп'ютерної миші. Microsoft SharePoint можуть застосовувати здобувачі вищої освіти спеціальності «Інформатика» для створення вебсайтів. Microsoft OneNote призначений для створення приміток для людей з інклюзивністю, так само містить функцію заміщення зображень текстом, використання потрібних шрифтів і кольорів, заміщення вбудованих файлів текстом, додавання спеціальних можливостей для аудіо- і відеофайлів (наявність субтитрів або описів відео) тощо.

Висновки. Таким чином, діти та люди з певними обмеженнями і так мають уже складнощі у повсякденному житті, тому освіта не повинна ставати ще однією складною проблемою для звичайного життя. Тому особливо вихователі, учителі, викладачі повинні розуміти як потрібно організувати свою діяльність, щоб реалізувати освітні цілі, але пам'ятати про підходи для реалізації саме інклюзивної освіти. Важливу роль для реалізації інклюзивної освіти має використання інформаційно-комунікаційних технологій для створення навчального матеріалу (завдань, схем, рисунків, мультимедійних презентацій, аудіо- та відеоконтенту тощо), проведення занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, реалізації комунікації між всіма учасниками освітнього процесу, побудови інклюзивного середовища тощо.

Інклюзивну освіту необхідно продовжувати розвивати, адже доступність до освіти є показником розвитку суспільства держави. Кожна людина має право отримувати освіту та працювати за покликанням серця. Подальші перспективи наукових розробок убачаємо у продовженні вивчення питання реалізації інклюзивної освіти особливо в умовах війни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Adjei E., Osei E., Edusei A., Nakua E. A systematic review of academic performance of Children with Disabilities (CWDs) in inclusive education schools in Low and Middle-Income Countries (LMICs). *Heliyon*. 2024. Vol. 10, Issue 3. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024012477> (дата звернення: 20.09.24).
2. Інклюзивна політика. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/inklyuzivna-politika> (дата звернення: 03.11.24).
3. Інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya?&type=all&tag=інклюзивне%20навчання> (дата звернення: 11.10.24).
4. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / За заг. ред. М. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inklyuzivne-navchannya/posibniki/Inclusive_study_Sep17.pdf
5. Ветрова О. Сутність та особливості інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : матеріали III Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю, 23-24 квітня 2023 р. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29703/1/7_Vetrova.pdf (дата звернення: 14.09.24).
6. The XXVIII International Scientific and Practical Conference «Unusual methods of development of science and thoughts», July 17-19, Madrid, Spain. 182 p. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/5ad380f5-2058-4fd8-8b0d-27b3bf17e813/content?page=131> (дата звернення: 15.11.24).
7. Лопуга Г. Особливості інклюзивної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2023. № 1 (355), лютий. С. 88–95. URL: <https://dSPACE.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/9766> (дата звернення: 15.11.24).
8. Slee R. Volume 9: Inclusive Education and Disability Studies in Education. *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.02009-1> (дата звернення: 27.11.24).
9. Altes T., Willemse M., Goei S., Ehren M. Higher education teachers' understandings of and challenge for inclusion and inclusive learning environments: A systematic literature review. *Educational Research Review*. 2024. Vol. 43. URL: <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2024.100605> (дата звернення: 22.09.24).
10. Колупасва А., Таранченко О. Інклюзія: покроково для педагогів : навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
11. Порошенко М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inklyuzivne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>
12. Додаток 1. Перелік вибіркових дисциплін (за вільним вибором здобувачів вищої освіти ОС «бакалавр») на 2024/2025 н.р. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/pereliku-dvv-bakalavr-2024-25-368-denna-vr-14.03.2024-1-1.pdf> (дата звернення: 08.09.24).
13. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.10.24).
14. Розпорядження «Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.10.24).
15. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами / методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/inklyuzivne-navchannya/2024/07/29/Otsinyuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomentatsiyi-2024.pdf>
16. Фамілярська Л. Цифрові технології для розбудови інклюзивного освітнього середовища. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. Київ, 2023. №(15), 151–162. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.1512>
17. Оновлена інформатика – ІТ-студії. URL: <https://it-osvita.diiia.gov.ua/> (дата звернення: 12.12.24).
18. Кушнарєва Н., Гуляй М. Особливості проведення уроків інформатики для учнів з особливими освітніми потребами. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Чернігів, 2021. №12 (168). С. 122–126. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/420/448>
19. Дрібас С. Особливості використання арт-терапії у системі освіти з інклюзивною формою навчання. *Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат* : матеріали III Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю, 23–24 квітня 2023 р. URL: http://dSPACE.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29715/1/19_Dribas.pdf (дата звернення: 15.11.24).
20. The IX International Scientific and Practical Conference «Questions regarding the problems of higher education», March 04-06, 2024, Bordeaux, France. 390 p. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44631/1/QUESTIONS-REGARDING-THE-PROBLEMS-OF-HIGHER-EDUCATION%20%E2%80%93%20%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 16.11.24).
21. Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження): Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т.О. Олєфіренка, Г.Г. Цветкової, Л.В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. 632 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/45351/Andrushchenko-624-626.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 16.09.24).
22. Quintero R., Pertuz L., Mosalvo J., Amador E., Portnoy I., Acuña-Rodríguez M., Cordova A. Analysis of self-efficacy and Attitude-mediated Inclusivity in Higher Education: A Case Study on the Colombian North Coast. *Procedia Computer Science*. 2024. Vol. 231. URL:

<https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.12.247> (дата звернення: 20.10.24).

23. Samarakkody A., Senanayake A., Malalgoda C., Amaratunga D., Haigh R., Liyanage C., Hamza M., Kaklauskas A., Shaw R. Inclusivity in online and distance disaster education: A review of educators' views. *Progress in Disaster Science*. 2023. Vol. 20. URL: <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2023.100298> (дата звернення: 20.11.24).

24. Ainscow M. Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*. 2020. Vol. 6. Issue 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20020317.2020.1729587> (дата звернення: 22.11.24).

25. Guillemot F., Lacroix F., Nocus I. Teachers' attitude towards inclusive education from 2000 to 2020: An extended meta-analysis. *International Journal of Educational Research Open*. 2022. Vol. 3. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2022.100175> (дата звернення: 26.11.24).

26. Amnesti S., Jundiani J., Zulaichah S., Noh M., Fitriyah L. Higher Education with Disabilities Policy: Ensuring Equality Inclusive Education in Indonesia, Singapore and United States. *Journal of Human Rights, Culture and Legal System*. 2023. Vol. 3. No. 3. URL: <https://doi.org/10.53955/jhcls.v3i3.135> (дата звернення: 26.11.24).

27. Friesen D., Shory U., Lamoureux C. The role of self-efficacy beliefs and inclusive education beliefs on teacher burnout. *Social Sciences & Humanities Open*.

2023. Vol. 8, Issue 1. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291123002048> (дата звернення: 27.10.24).

28. Szumski G., Smogorzewska J., Grygiel P. Attitudes of students towards people with disabilities, moral identity and inclusive education – A two-level analysis. *Research in Developmental Disabilities*. 2020. Vol. 102. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2020.103685> (дата звернення: 29.10.24).

29. Scanlon G., Radeva S., Pitsia V., Maguire C., Nikolaeva S. Attitudes of teachers in Bulgarian kindergartens towards inclusive education. *Teaching and Teacher Education*. 2022. Vol. 112. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103650> (дата звернення: 30.10.24).

30. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 року № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0783-19#Text> (дата звернення: 24.11.24).

31. Boyle C., Barell C., Allen K.-A., She L. Primary and secondary pre-service teachers' attitudes towards inclusive education. *Heliyon*. 2023. Vol. 9, Issue 11. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e22328> (дата звернення: 30.11.24).

32. Woodcock S., Sharma U., Subban P., Hitches E. Teacher self-efficacy and inclusive education practices: Rethinking teachers' engagement with inclusive practices. *Teaching and Teacher Education*. 2022. Vol. 117. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103802> (дата звернення: 31.10.24).